

Олена Рябчинська,

викладач кафедри
кримінального права та правосуддя
Запорізького державного університету

ДЕЯКІ АСПЕКТИ МЕТОДИКИ ПРОВЕДЕННЯ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ З КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА

Здійснювані в Україні останнім часом соціально-економічні перетворення закономірно призвели до кардинальних змін майже в усіх сферах суспільного життя, у тому числі і в правовій системі держави. Ці ж зміни у першу чергу торкнулись і кримінально права як певного інституту, котрий повинен належним чином охороняти соціальні надбання, права та інтереси, і тому му-сить своєчасно реагувати на будь-які зміни в політичній, економічній, соціальній та інших сферах життєдіяльності суспільства.

У квітні 2001 року був прийнятий Кримінальний кодекс України, який став чинним у вересні. І одразу ж, незважаючи на його довгоочікування, поставив перед наукою та практикою досить складне завдання, котре полягає в осмисленні, аналізі його базових, концептуальних положень, які б знайшли своє відображення в правозастосовній діяльності.

У зв'язку з прийняттям нового кримінального кодексу виникають також проблеми і в організації викладання дисципліни кримінального права, і, зокрема, такої її форми, як проведення семінарських та практичних занять з відповідного предмета. Зазначені форми навчального процесу відіграють одну з найважливіших ролей усього навчального процесу, і від їх методичного рівня та додержання головних вимог залежить успішне засвоєння навчального матеріалу, і в кінцевому результаті, рівень професійної підготовки майбутніх фахівців-правників.

Семінарські заняття являють собою самостійну форму навчання студентів. Вони поглиблюють ті знання, що були отри-

мані студентами на лекціях, сприяють самотійній роботі з нормативним матеріалом, який становлять закони, інші нормативні акти, Постанови Пленуму Верховного Суду України, юридична література, як монографічна, так і періодична, а також матеріали судової практики.

Як відзначають фахівці, на семінарських заняттях головна увага повинна приділятися детальному, поглибленому розгляду найважливіших, вузлових проблем, які мають велике теоретичне і практичне значення. Причому, як засвідчує практика проведення семінарських занять, такі проблемні питання краще засвоюються, якщо вони трансформовані у вигляді ситуаційних задач або казусів, правильне розв'язання та обґрунтування яких неможливе без успішного засвоєння лекційного матеріалу, яке потім закріплюється самотійною роботою студентів.

Як правило, аналіз та розв'язання таких задач допомагає успішно розглянути найскладніші проблемні аспекти певної теми, бо теоретичні викладки та положення не завжди успішно справляються з цією проблемою, до того ж розв'язання та аналіз таких задач надає змогу залучати до активної участі в роботі переважну більшість студентів і завжди викликає у них інтерес. Що ж до форми, в якій повинні виконуватися зазначені завдання, то на сьогоднішній день превалює вимога до письмової форми виконання останніх, що певною мірою служить доказом самотійного виконання завдання студентами. Це цілком слушно, зважаючи на те, що попереднє вирішення завдання дає змогу належним чином і достатньою мірою проаналізувати необхідний нормативний матеріал, звернутися до аналізу судової практики, зокрема до Постанов Пленуму Верховного Суду України, а також за бажанням студентів до прокурорсько-слідчої практики.

Однак усе це не виключає можливості вирішення відповідних завдань і без попередньої підготовки, але вже як перевірки засвоєння студентом відповідного матеріалу, тобто таке вирішення виступає формою контролю успішності засвоєння матеріалу, і правильне вирішення, яке складається до того ж і з уміння достатньо чітко його аргументувати, як правило, свідчить про вміння студента мобілізувати отримані знання на практиці, що може бути корисним у його подальшій професійній діяльності.

Бажано, щоб такі казуси являли собою матеріали (фабулу) конкретної кримінальної справи або узагальнень певної кате-

горії справ. Так, наприклад, викладачі кафедри кримінального права та правосуддя ЗДУ, брали участь у розробці збірника задач з курсу кримінального права, як Загальної так і Особливої частини, заснованого на матеріалах реальних кримінальних справ, що розглядалися в судах Запорізької області.

Майже завжди вирішення таких задач супроводжується розбіжністю думок, викликає суперечки, що не так уже й погано, якщо останнє супроводжується переконливими доказами та зваженою аргументацією. В усякому разі викладач повинен викласти своє бачення цієї проблеми, пояснивши, в чому її суть, і навести правильний варіант відповіді, підкріпивши його не тільки теоретичною, а й практичною базою. Можна навести приклади, яке рішення з тією чи іншою справою прийняв суд, як кваліфікував те чи інше діяння, якщо задача базується на ухвалах колегій або Постановах Пленуму Верховного Суду України необхідно роз'яснити значення останніх для правозастосовної діяльності.

Однак рішення ситуаційних задач не може підмінювати собою і розгляд теоретичних наробок з цієї проблеми, як слушно зауважують фахівці, «не можна перетворювати заняття на суцільну демонстрацію судової практики, надавати їм суто розважального характеру».

Ще однією метою семінарського заняття є виправлення в ході аналізу, розгляду того чи іншого питання неточностей, а також помилковості міркувань та висновків студентів, бо упущення або прогалини в засвоєнні тієї чи іншої теми неодмінно позначаються на загальному рівні успішності засвоєння матеріалу курсу. У даному випадку знання, які студент отримує в ході навчання (на лекціях, семінарських, практичних заняттях, під час самостійної роботи) можна порівняти з кубами, що складають піраміду, вершиною якої і є повноцінна юридична освіта. Бо ж якщо замість чітких, достовірних, засвоєних знань студент матиме лише певні уявлення або не знатиме чогось узагалі, тобто на місті цих знань утворюється прогалина, можна з певністю прогнозувати, що піраміда знань буде недовговічною.

Як свідчить практика проведення занять, певною проблемою є залучення студентів до обговорення питань, які винесені в план семінарського заняття. Як правило, активну участь у роботі бере лише певна частина студентів, тому вже на викладача покладається завдання залучення до роботи на занятті максимальної кількості слухачів шляхом чергування відповідей

студентів за власним бажанням та за викликом, що також зумовлено методичними вимогами до проведення семінарських занять.

До того ж оцінювати знання студентів можна не тільки з відповіді на основне запитання, а й, приміром, за оцінку відповідей інших студентів, яка в свою чергу має бути досить чіткою і аргументованою, або ж за суттєві доповнення, що з тих чи інших причин не були розглянуті основним доповідачем.

Бажана також і по можливості розгорнута оцінка відповіді студента викладачем з обов'язковим акцентуванням уваги на позитивних моментах або недоліках, неточностях, помилках, що повинні враховуватися студентами при підготовці до майбутніх занять.

Цікавою з погляду залучення студентів до самостійної роботи по опрацюванню матеріалу може бути така форма підготовки до семінарського заняття як написання реферату з питання, яке прямо не входить до переліку питань, винесених на відповідне заняття, але може їх детальніше розкривати, уточнювати чи демонструвати стан його наукової розробки. Це може бути звертання до історичного аспекту або аналізу сучасного стану його розробки, порівняння з аналогічними інститутами в кримінальному праві зарубіжних країн, аналіз монографічних досліджень з цієї проблеми. Реферат має бути невеликий за обсягом і носити скоріше суто пізнавальний характер, така форма ініціює пізнавальну діяльність студентів і, як правило, викликає інтерес з боку студентської аудиторії.

У методичних рекомендаціях з підготовки до семінарських занять до кожної теми бажано передбачити примірний перелік тем рефератів, який може доповнюватися пропозиціями самих студентів, однак, на нашу думку, головною вимогою повинна бути ініціатива студентів, творчий підхід до того чи іншого питання.

Доцільно практикувати відразу після розгляду окремої теми (особливо таких як склад злочину, інститут співучасті, загальні засади призначення покарання, система покарань і т. ін.) проведення контрольних робіт. Як правило питання, що виносяться на таку контрольну роботу, стосуються основних питань за темою.

Ті поточні форми контролю, про які йшлося раніше, дозволять викладачеві по можливості ліквідувати певні прогалини або помилки ще в процесі навчання перед заліком чи екзаменом.

Як уже відзначалося раніше, прийняття нового кримінального кодексу створило ситуацію, за якої на сьогодні навчальний процес переживає значні труднощі з методичним забезпеченням. Це пояснюється об'єктивними причинами, а саме відсутністю узагальнень судової практики, практики застосування норм нового кримінального кодексу, відсутністю глобальних теоретичних досліджень, тлумачення нового кримінального закону.

Це, в свою чергу, зумовлює необхідність використання тих методів науки кримінального права, які спроможні виправити дану ситуацію, а саме :

1) догматичного методу, головне призначення якого полягає саме у визначенні змісту певних юридичних термінів, тлумачення і коментування норм кримінального закону;

2) історико-правового методу, який передбачає дослідження історії розвитку національного кримінального права та науки кримінального права і застосування якого надасть можливості звертатися до інститутів кримінального права, які, можливо, зазнали певної трансформації, однак зберегли свої головні риси й ознаки, а тому їх аналіз не йтиме врозріз із концептуальними положеннями нового кримінального кодексу;

3) методу порівняльного правознавства, який базується на порівнянні окремих інститутів, норм та положень кримінального закону в цілому, а також положень теорії кримінального права з аналогічними інститутами та положеннями кримінального права зарубіжних країн, особливо країн близького зарубіжжя (Росія, Білорусь та ін.), як країн зі спільними або схожими політичними, економічними, правовими системами, історією, досвідом, культурою.

На сьогоднішній день існує гостра потреба в науковій літературі з кримінального права, особливо в коментарях до кримінального кодексу та навчальних посібниках. Відсутність такої літератури необхідно компенсувати за рахунок звертання до концептуальних положень науки кримінального права, бо прийняття нового Кримінального кодексу, звісна річ, не перекреслює тих наукових розробок, усталених у теорії та на практиці положень щодо тієї чи іншої проблеми, які є надбанням кримінально-правової науки. Допомогти тут може і юридична література періодичного характеру — статті, публікації, повідомлення, які є більш мобільною формою реагування на будь-які зміни законодавства.

Навчальний процес потребує достатньої кількості якісних навчальних посібників як із Загальної, так і з Особливої частини кримінального права, причому практичний досвід дозволяє зробити висновок, що тенденція написання навчальних посібників одним автором за різних поглядів учених з ряду концептуальних положень науки кримінального права (наприклад, визначення об'єкту злочину та його класифікація), одноосібне розкриття понятійного апарату та визначення термінології утруднює підготовку студентів при освоєнні певної теми чи всього курсу в цілому.

Можливим шляхом вирішення цієї проблеми могла б стати вироблення науковцями основних концептуальних положень та їх теоретичний аналіз, які б знайшли своє відображення в навчальному посібнику, розробленому авторським колективом, який би більше відповідав суті та призначенню останнього, а не наділявся рисами монографічного твору.

Olena Ryabchynska,

Senior Teacher

Department of Criminal Law and Justice

Zaporizhzhya State University

SOME METHODOLOGICAL ASPECTS OF TEACHING WORKSHOPS IN CRIMINAL LAW

The article analyses the methodical problems present in conducting workshops in criminal law and focuses on the requirements to workshops and practical training with regard for the specificity of particular law field. The drawbacks and hardships arising both during workshops and at the preparatory stage are discussed. The emphasis is made upon the necessity of more creative approach to the preparation for workshops from students' side and involvement of the overwhelming majority of students in the discussion of issues planned to be dealt with in a workshop. During a workshop it is necessary to make students able to use theoretic knowledge in problem-solving tasks.

The issue of providing the educational process with methodic materials, text-books and training appliances is also raised and regarded as a pledge of successful learning the theory.